

Una residència per a gent gran des de l'educació social. Com es pot convertir en un centre de vida

Una residencia para personas mayores desde la educación social. Cómo se puede convertir en un centro de vida

An older persons' residence as social education. How to make it a centre for life

Crónica de una experiencia, en el paciente proceso de convertir una residencia para personas mayores en un centro de vida. Uno de los pasos imprescindibles consiste en conocer cuáles son las necesidades y capacidades de la persona ingresada. Para conseguirlo se hará una entrevista personal, recopilando información sobre su vida y pasado próximo. Las fuentes de información pueden ser sus familiares y diversas personas de su círculo social próximo. Resulta asimismo importante recabar la información que mediante el trabajo directo con la persona en actividades de la vida diaria y los diversos programas del centro capten los diferentes profesionales.

The account of an experience in patiently converting a residence for older people into a centre for life. One of the essential stages is the exploration of the needs and abilities of the resident individual. This involves conducting a personal interview, compiling information about his or her life and recent past. Sources of information may be his or her relatives or other people from the immediate social circle. It is also important to collect the information that when directly worked on with the person in everyday activities and different programmes in the centre can allow for input from the different professionals.

Palabras clave

Angustia, Dolor, Educador social, Familiares, Pérdida, Proceso de duelo, Terapia ocupacional

Key words

Distress, Pain, Social educator, Relatives, Loss, Mourning process, Occupational therapy

Autor: Rubén Macías

Article: Una residència per a gent gran des de l'educació social. Com es pot convertir en un centre de vida

Referència: Educació Social, num. 22, pp. 90-96

Adreça professional: Residència L'Alzina
Cunit. Tarragona
laalzina@telefonica.net

Una residència per a gent gran des de l'educació social. Com es pot convertir en un centre de vida

Paulina ingressa avui a la residència. Té 75 anys, és viuda des de fa 10 i en la seva maleta porta, a més de gran part de la seva roba, una depressió crònica que arrossega des de fa 20 anys. L'acompanyen la seva filla i tres dels seus quatre fills. Mentre una gerocultora, una altra resident i dos dels seus fills, li presenten la seva habitació, les instal·lacions, als altres residents, etc. La directora del centre i jo mateix (educador social; gerent) ens dediquem a la burocràcia amb la seva filla i l'altre fill.

Durant la conversa al despatx, els dos fills passen un mal trago. Fan reflexions en veu alta com: "No esperava que aquest moment m'arribés a ser tan dur... Tot i que sempre li havia promès que mai no la portaria a una residència, hem hagut de fer-ho. Ens comprenen, veritat?... A casa tots treballem i no podem estar amb ella... A més necessita ajuda i nosaltres no sabem ja què fer... Les meves cunyades no poden aguantar més la seva apatia, el seu mal humor, ni la seva depressió... Sé que no hi ha cap altra solució; hem buscat molt fins a trobar una residència com aquesta i sabem que aquí estarà perfectament, però tot i així ens afecta molt deixar-la... Pau, el més petit de nosaltres cinc no ha trobat forces ni tan sols per a venir a acompanyar-nos...". Al final, vénen les gairebé inevitables llàgrimes als ulls dels dos fills.

Després, i durant almenys dues setmanes, les trucades preguntant per la seva mare seran gairebé contínues per part dels cinc fills.

El procés d'acceptar que han ingressat la seva mare en una residència suposa per a ells una angoixa, un dolor i una pèrdua. En definitiva, viuen durant un temps un procés de dol tan gran o més gran que el que comportaria la mort de la seva mare.

Per altra part, Paulina estava més trista que mai mentre li presentaven els qui anaven a ser els seus companys en la residència. No obrí la boca en tot el recorregut. Segurament pot arribar a comprendre els motius pels quals els seus fills la ingressen a la residència, però, com és habitual en gairebé tots els ingressos, se sent perduda. Segurament sent com en fer-se gran ha perdut rol social dins de la seva família i en el seu entorn; ja no és ella la que dirigeix la casa i als seus fills sinó que són ells els qui dirigeixen les seves cases i la dirigeixen a ella. Segurament també se sentirà perduda perquè no pot ja manejar la seva pròpia vida, i han hagut de ser els seus fills després que un dia es deixés el gas obert a casa seva, i després d'un any d'anar de casa en casa dels fills, aquests prenguessin la decisió sobre el lloc on anava a viure a partir d'ara.

Passen els dies i, gràcies als esforços de l'equip de professionals de la residència i dels mateixos residents, a poc a poc, Paulina estableix relació amb

Com és habitual
en gairebé tots
els ingressos, se
sent perduda

alguns d'ells. Amb el temps expressa què sent des de fa un any, i ara més que mai, la separació del seu àmbit immediat de relació. Fa un any que no veu les seves antigues veïnes, ni sap com està el seu pis, ni va a comprar al mercat, ni veu els qui porten les parades, ni rep a ningú a casa, ni la visiten... és clar, ha anat durant un any de casa en casa, de barri en barri...

En agafar confiança amb la Bàrbara, una altra resident, li explica; “Ja està bé! Els meus fills! Tota la vida tenint cura d'ells; mai no els ha faltat res; mai no hauran pogut tenir queixes de la seva mare, que ho ha donat tot per ells! I ara, em deixen aquí, en un asil. Si en el barri sabessin que estic en un asil! Jo, que m'he portat tan bé sempre amb ells... i així m'ho paguen, portant-me a l'asil!”. “No tinc idea de com està el meu pis. Ningú no sap que estic aquí. Fa un any que no veig les meves amigues del barri. Fa un any que no vaig al ball... Tot des del dia que, cuinant, em va venir un mareig (de tant en tant em vénen molt)... vaig caure i ja no recordo res més...com podia saber que el gas estava obert!...;tot i que si no arriba a ser per les veïnes!

A cap de pocs dies, Paulina continuava explicant a la Bàrbara: “Només estic aquí per una temporada, fins que em curi. Perquè estic malalta, sap? D'aquí a poc aniré a viure a casa de la meva filla.... Si estic aquí es pel pipí. Des de que se m'escapa el pipí necessito algú que m'ajudi... però quan em curi me n'aniré a casa”.

Al cap d'un mes d'estar ingressada, Paulina justificava als seus fills amb frases com: “és normal que m'hagin portat aquí, és clar, perquè tots els meus fills treballen i no poden ocupar-se de mi. Per estar sola a casa, més bé estic aquí que tinc amb qui parlar!”.

Paulina, com els seus fills, també va patir angoixes, dolor i grans pèrdues en ingressar a la residència. També va passar un procés de dol.

Hi ha un procés
de dol que
obligatòriament
han de passar
les persones que
ingressen com a
residents i un
altre ben diferent
el que també
obligatòriament
han de passar
els seus familiars

El cas de Paulina i la seva família és molt comú en l'ingrés d'algú en una residència. Hi ha un procés de dol que obligatòriament han de passar les persones que ingressen com a residents i un altre ben diferent el que també obligatòriament han de passar els seus familiars. Els dos dols són diferents en intensitat i durada segons els casos. Però els professionals dels centres residencials hem de conèixer-los i ajudar aquestes persones a passar-los el més correctament possible. En el cas de les famílies el dol es dona en sentir-se culpables en no poder atendre la seva gent gran com haguessin volgut, com els han ensenyat, com és culturalment valorat: a la seva mateixa casa, amb els seus.

El dol que ha de viure una persona gran que ingressa en un centre residencial és si fos possible encara molt més complex. Actualment les persones grans encara

relacionen les paraules residència amb asil, i per a ells la paraula asil connota, si més no, abandonament. A més han de viure la separació del que per a ells ha estat el seu àmbit immediat de relació (oi més si l'ingrés és degut a la mort del cònjuge), relacions socials i amb la seva comunitat. També comporta la separació física del seu entorn habitual, la seva casa, el seu barri, possiblement la seva ciutat. També la pèrdua del rol social que s'havia pogut tenir fins ara i la capacitat per a manejar la seva pròpia vida. També una pèrdua d'autosuficiència i, associada a ella, pèrdua d'autoestima. A totes aquestes pèrdues s'ha d'unir la pèrdua de les facultats físiques i mentals pròpia de l'edat.

La figura de l'educador/a social encara és poc representada en els centres residencials per a la tercera edat (almenys a Catalunya). Solament residències amb una solvència econòmica determinada disposen en plantilla d'aquesta figura professional com a tal. Actualment jo treballo en la gerència d'una residència a la província de Tarragona. No estic contractat com educador social sinó com a gerent, però el fet de *la cosa social* és vocacional, per la qual cosa des de la gerència miro que tots els àmbits de treball de la residència reflecteixin aquesta vocació. Seria molt interessant que en tots els centres residencials pogués donar-se la figura de l'educador social. Casos com el de la Paulina necessiten professionals que sàpiguen ajudar, no solament en el procés de dol de residents i familiars, sinó també en una millor adaptació de les persones als canvis que l'edat i la vida en un centre residencial comporten. Des de la gerència del centre en el qual treballo, i gràcies a aquesta vocació a la qual em referia, es poden articular procediments de treball encaminats a ajudar als residents i a les seves famílies a adaptar-se a uns canvis que es donen segurament per primer cop en les seves vides i per als quals no tenen perquè estar preparats.

Fins ara he estat parlant del procés de dol que representa per a familiars i residents l'ingrés en una residència, però al llarg de la vida d'una persona dins d'un centre residencial es donaran una colla de situacions que aniran canviant la vida d'aquesta persona, dels seus familiars i del seu entorn més directe. Algú, i qui millor que un/a educador/a social, ha d'ajudar aquestes persones a adaptar-se a aquests canvis que, per l'edat, el tipus de centre, circumstàncies, etc., segur que es donen de forma continuada. El dol del que us parlava no ha de ser si no el primer d'aquests canvis.

Ara bé, com podem treballar aquests canvis?. En aquest punt tan sols us puc parlar des de l'experiència. És fonamental que tot el personal del centre estigui informat i conscienciat sobre els processos de canvis que es van donant en els residents i els seus familiars. En el meu centre s'articulen reunions de treball en les que participen tots els professionals del centre. En aquestes reunions es

redacten plans individuals d'atenció integral (PIAI); és a dir, s'analitza cada resident des del punt de vista de cada professional i de forma conjunta. Periòdicament es redacten objectius respecte a cada resident, la manera d'aconseguir-los, i la seva avaluació posterior. Així, l'equip de professionals del centre estarà atent al desenvolupament de possibles canvis en cada resident des del seu àmbit de treball, però també de forma global. Amb això es pretén poder articular línies de treball adequades per a cada resident.

Al meu centre, i atès que no podem disposar d'una persona solament per això, sóc jo qui organitza i convoca regularment l'equip de professionals pel que fa al seguiment d'aquests PIAIs.

Però abans que aquest procés de treball continu comenci, el primer que haurem de fer sense cap mena de dubte és aconseguir informació sobre el nou resident. Ens caldrà conèixer quines són les seves necessitats i capacitats. Ho farem a través d'una entrevista personal i també recopilant informació sobre la seva vida i passat pròxim. Ens podran informar els seus familiars i diverses persones del seu cercle social pròxim. Seria important obtenir també la informació que mitjançant el treball directe amb la persona en activitats de la vida diària i els diversos programes del centre captin els diferents professionals.

Paulina porta dos mesos vivint en la residència. Al nostre centre totes les habitacions són individuals, cosa que vol dir que la Paulina pot personalitzar la seva habitació amb les fotografies que portava i els seus objectes personals. També l'ajudem a adequar el seu entorn; els seus fills li van portar de casa seva una calaixera a la qual tenia una estimació especial, se li canvià de lloc el mirall de l'habitació, es van programar els canals del seu televisor segons l'ordre que ella mateixa va escollir, omplí l'habitació de coixins... A poc a poc ha anat creant per a ella mateix un entorn privat propi.

Per a la Paulina va ser una sorpresa el dia que dues companyes la van invitar a caminar amb elles pel passeig marítim. Sabia que es podia entrar i sortir lliurement del centre, però fins aquest moment no va ser conscient de què veritablement podia fer-ho. Ara és molt habitual veure-la sortir acompanyada per anar a passejar, a comprar, a missa, a les festes populars que es fan a la comunitat. L'animadora del centre, a més, els ofereix sortides per anar a comprar en grup al *mercadillo*, per anar a fer un pícnic a la platja, o per anar al parc a la tarda i pujar als gronxadors... Sí, sí... Pujar als gronxadors! Ara la Paulina coneix molta gent, entre altres coses perquè el centre disposa d'un Centre de dia on hi van persones del poble. La Paulina visita, amb altres companyes, a les persones que viuen al poble en les seves pròpies cases, prenen cafè i parlen. A poc a poc, i amb l'ajut de professionals i residents, ha

anat creant el seu propi grup de relació. Encara s'està pensant si aquest febrer participarà en la rua de carnestoltes amb la comparsa de la residència; ella és l'única del seu grupet de relació que encara en dubta.

Fa temps que estem sorpresos a la residència, perquè hi ha una cosa en la qual Paulina també participa activament. Des de fa un temps treballa (en part) amb el grup de professionals redactant el seu propi PIAI. Marca fins i tot objectius per a ella mateixa, que valora amb el grup de professionals més endavant.

A L'Alzina, així s'anomena la nostra residència, tenim un programa de teràpia ocupacional especial. Ho coordinem l'animadora i jo mateix. Consisteix en què cada resident es compromet amb els altres assumint una responsabilitat que ajudi tothom en la vida diària del centre. Així, la Sra. Maria s'encarrega d'un jardí, en Joan s'encarrega de treure les fulles mortes de les plantes del jardí (les tenim sempre perfectes), en Manuel para sempre les taules per a menjar, la Flor ajuda a desaparar les taules, la Carme escombra el menjador, la Cándida arrenca cada dia el full del calendari (una cosa molt important encara que no ho sembli!), la Juliana dóna menjar a la cadenera i arregla la seva gàbia, la Sra. Amàlia plega mitjons, la Rosario es preocupa que la gosseta de la residència tingui sempre aigua i menjar, la Mercè recull les seves caques i... la Paulina s'encarrega que sempre vagi neta i pentinada. Cada persona se sent útil i té una responsabilitat que li dóna autoestima i les manté actives.

Un dia la Paulina va rebre una trucada de telèfon. Eren dues veïnes del seu antic barri que pretenien venir a veure-la uns dies després. Van ser uns dies molt intensos per a la Paulina. A més dels seus fills, que la visiten amb molta regularitat, aquella era la primera visita que rebia. Durant dos dies es dedicà a netejar a fons la seva habitació, va comprar bombons, es va assegurar de poder tenir una de les sales privades solament per a ella i les seves amigues, es va assegurar que se'ls servís cafè, va demanar al personal i als residents que la residència estigués preciosa el dia de la visita... etc. Des d'aquella visita se n'han succeït moltes altres d'antics veïns, amics, parents... i és sorprenent com la Paulina expressa com viu: "Aquí no em falta res, tinc amics i amigues, surto, hi ha ball, la noia de les tardes (l'animadora) ens ensenya a fer punt de creu, ens ensenya el dòmino... els meus medicaments me'ls donen a l'hora, ni un minut abans ni un minut després... a la meua habitació hi entra només aquell que jo vull... els meus fills em vénen a veure molt, fa un mes vaig estar al bateg del meu últim nét... el millor, la missa, ve el capellà un cop al mes a donar-nos la comunió... si arribo a saber que aquí es viu així, vinc abans...".

Durant el temps que fa que la Paulina viu a la residència només puntualment coneixem els seus processos depressius. Durant molts anys els seus fills van

haver d'escoltar les seves queixes contínues, fins al punt d'entrar en depressió ells mateixos. Ara la Paulina, amb l'ajut del personal de la residència, de la resta dels residents i dels seus fills, poques vegades presenta quadres de depressió. Sempre coincideixen amb les visites dels seus fills, als quals ja té acostumats (sotmesos afectivament). Però cada cop són menys. Els seus fills, de fet, estan molt sorpresos amb l'evolució de la seva mare. El metge, l'animadora, les gerocultores, l'infermer, el fisioterapeuta, i fins i tot el personal de neteja, el de cuina i la direcció, hem hagut de treballar molt perquè la Paulina i la seva família s'hi trobin bé en aquesta etapa de les seves vides.

Els fills de la Paulina, passades dues setmanes aproximadament des de l'ingrés de la seva mare a la residència, estaven molt més relaxats pel que fa al tema de l'ingrés. Van veure l'adaptació que a poc a poc va anar fent la seva mare, i valoraven cada cop més positivament la seva decisió. Avui n'estan encantats, i no paren d'agrair que s'hagués comptat amb ells per a millorar el procés d'adaptació de la seva mare al centre. Segons expressen, la sensació d'abandonament respecta a la seva mare que havien tingut ha arribat a desaparèixer veient-la actuar dins del centre. Saben que algun dia hauran de viure el dol per la mort de la seva mare, però saben que també en aquest procés d'adaptació els professionals de la residència estarem al seu costat. I no arribaran a tenir la sensació que a la seva mare no li van donar tot allò millor que van poder fins als seus últims dies.

El paper d'un/a educador/a social en una residència de tercera edat és necessari per al seguiment de molts processos d'adaptació al canvi: en l'ingrés, durant la vida quotidiana del centre i en abandonar el centre

Com segurament es podrà entendre, la gestió/direcció d'un centre residencial comporta la planificació, direcció i supervisió de tots els serveis i activitats del centre. I tots ells ha de contemplar sense cap mena de dubte les circumstàncies específiques per les quals ingressen els usuaris dels nostres serveis, les seves característiques personals, i els canvis als quals s'enfronten.

He intentat reflectir en aquestes línies que el paper d'un/a educador/a social en una residència de tercera edat és necessari per al seguiment de molts processos d'adaptació al canvi: en l'ingrés, durant la vida quotidiana del centre i en abandonar el centre. La figura del/la educador/a social és un centre d'aquest tipus és important, però encara molt poc utilitzada com a tal. En el meu cas exerceixo l'educació social des de la gerència, *impregnant* tots els processos del centre, des de les relacions externes (comunitat, agents socials...), passant per la relació amb familiars, relació amb el personal, manteniment de les instal·lacions, i fins i tot des de la publicitat i la gestió econòmica.

Rubèn Macías Mateos
Gerent Residència L'Alzina
Cunit. Tarragona.